

נושאי רוחב - יהידה 2 פילוג הממלכה

לפניכם פירוט לנושאי הרוחב העולים מלימוד יחידה זו.

עקרונ הסיבתיות הכפולה

הפילוג שהתרחש מיד לאחר מות שלמה לא התאחה במשך שנים רבות עד לחורבן של שתי הממלכות. ביחידה זו למדנו על הארועים שהובילו לפילוג הממלכה, וראינו שהסיפור התרחש בשני מישורים. מישור אחד - המישור האנושי (ארצי־ריאלי), בו סיבות פוליטיות וחברתיות הובילו לפילוג הממלכה. ומישור אחר - מישור רוחני־אלוקי, בו הגזירה האלוקית הובילה את מהלך העניינים בהתאם למצב הרוחני של העם. סיפורי התנ"ך מלמדים אותנו על השגחת ה' על המתרחש בעולם. לאירועים מסוימים, כמו בדוגמה שלפנינו, נותן התנ"ך הסבר כפול להתרחשות - סיבה אנושית וסיבה אלוקית. הידרדרות המצב הרוחני בסוף מלכותו של שלמה הביאה לגזירה האלוקית על קריעת המלוכה מבית דוד. הגזירה התקיימה בפועל במסגרת אירועים פוליטיים: העם (בהנהגת ירבעם) מרד בשלמה ואחר כך ברחבעם. ובו זמנית מתאר הכתוב את הגורמים האנושיים שהביאו לירידתה של המעצמה שבנה שלמה: השטנים שקמו לו מבחוץ (אדום וארם); והמתחרה (ירבעם) שקם לו מבית וזכה לתמיכה עממית רחבה. בנו רחבעם לא השכיל להקשיב לעם וכך נוצר קרע בעם, והוא התפצל לשתי ממלכות: יהודה וישראל. תהליכים אלו הם תהליכים טבעיים, יש להם הסבר 'ארצי' והם לא בהכרח קשורים להידרדרות המצב הרוחני בסוף ימי שלמה.

עם ישראל, אחדות ופילוג

יחידה זו עוסקת בנקודת השבר - הפילוג ותחילת דרכן של שתי ממלכות נפרדות. בפרק י"ב, עם הקמתה של ממלכת ישראל כמעט שפרצה מלחמת אחים. רחבעם אסף צבא גדול בירושלים ולבסוף המלחמה נמנעה בזכות מעורבותו של שמעיה איש האלוהים. בפרק ט"ו, עם הקמת בית המלוכה השני בישראל (בית בעשא), הכתוב מתאר סכסוך פוליטי בין בעשא מלך ישראל לאסא מלך יהודה. צבאו של אסא היה בנחיתות צבאית לעומת הצבא של ממלכת ישראל ואסא מלך יהודה ביקש סיוע מבן הדד, מלך ארם. זוהי דוגמה לכך שמלחמת אחים ומתחים פנימיים הביאו את אחד הצדדים לקרוא לגורמים זרים להתערב בנעשה בארץ. ההתערבות גרמה נזק עצום לממלכת ישראל שמכאן ואילך הייתה נתונה ללחץ של מלכי ארם. בהמשך ספר מלכים ניתקל בדוגמאות של מלכים שהסתייעו במלכים זרים כדי להכניע את אחיהם בממלכה המקבילה (ראו לדוגמה מלכים ב' פרק ט"ז, ג' - ז' - פקח בן רמליהו מלך ישראל כרת ברית עם רצין מלך ארם נגד אחז מלך יהודה, ואחז כרת ברית עם מלך אשור נגד ממלכת ישראל).

בית המקדש

ביחידה הקודמת למדנו שהמקדש היה המרכז הרוחני של העם, ובכוחו היה לאחד את העם סביב עבודת ה'. דרישת התורה לעבודת ה' במקדש אחד, ולא בריבוי מקדשים ובמות, משקפת את התפיסה שאלוקי ישראל הוא אל אחד ששולט על העולם כולו (מונותאיזם). ביחידה זו למדנו על שינויים במעמדו של בית המקדש. ירבעם ומלכי ישראל הבאים אחריו חששו שהקשר למקדש ה' ביהודה יפגע במעמדה של הממלכה, מאחר שתושביה ימשיכו לראות במקדש שביהודה מרכז רוחני, וכדי לנתק קשר זה, הציבו למקדש חלופה בגבולות ממלכת ישראל (עגלים ובתי במות בבית אל ובדן). כתוצאה מכך לאחר הפילוג הפך מקדש ה' למרכז של ממלכת יהודה בלבד ואילו בממלכת ישראל פנה העם לעבוד את ה' במתחמים המקודשים בבית אל ובדן ובהמשך גם לעבודה

זרה ממש (כגון עבודת הבעל בתקופת אחאב). הניתוק של ממלכת ישראל מן המקדש בירושלים העמיק אם כך את הקרע שבין שתי הממלכות.

ספר מלכים מתאר אירועים הקשורים לבית המקדש שבממלכת יהודה. בפרק י"ד מתוארת פגיעה במקדש על ידי שישק מלך מצרים שלקח מאוצרות המקדש. במשך הדורות נהגו מלכים ביהודה להשתמש באוצרות היקרים שבמקדש כדי להסיר מעליהם את עולם של מלכויות זרות, והתשלום לשישק הוא דוגמא ראשונה לכך. בהמשך הלימוד נפגוש באירועים נוספים שהמקדש נפגע בהם בידי מלכים זרים. נלמד בו זמנית גם על פעילות של מלכים לשיקום המקדש (כמו בדק הבית בימי יאשיהו).

מצב רוחני – מצב מדיני:

ביחידה זו קראנו על מסע שישק מלך מצרים, המתואר בפרק י"ד. מסע שישק הוא דוגמה למהלך פוליטי-אזורי. יחד עם זאת, מאחר שהכתוב מזכיר את המסע מיד לאחר תיאור חטאי רחבעם, מוצג המסע כעונש לרחבעם. בפסוקים בספר מלכים מתוארת רק הפגיעה באוצרות בית המקדש, בעוד שמספר דברי הימים, וכן מממצאים ארכאולוגיים נראה שמדובר בפגיעה רחבה יותר בשתי הממלכות, יהודה וישראל. הפירוט על הפגיעה במקדש במיוחד, מעביר מסר ברור – המצב הרוחני של המלך והעם משפיע ישירות על המצב המדיני. בכך החלה להתממש אזהרת ה' לשלמה, עם סיום בניית המקדש: "אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצוותי חקתי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם... ואת הבית אשר הקדשתי לשמי אשלח מעל פני יהודה וישראל למשול ולשנינה בכל העמים" (מלכים א' ט', ו'-ז').

מנהיגות

ספר מלכים, כשמו כן הוא – עוסק במלכים שהנהיגו את האומה. באמצעות סיפוריהם אנו למדים מהי מנהיגות ראויה ולאן היא עשויה להוביל את עם ישראל. לחילופין מלמד אותנו הספר מהי מנהיגות שאינה ראויה ולאן היא עלולה לדרדר את ישראל. ספר מלכים מציג תמונה מורכבת של מנהיגים שבחירותיהם לעיתים ראויות ולעיתים שגויות. לדוגמה, ביחידה זו למדנו על בחירתו של רחבעם שלא להיענות לבקשת העם, בחירה זו משקפת הכרעה שגויה של מנהיג שנעזר ביועצים לא ראויים. עם זאת, אפשר לזקוף לזכותו של רחבעם את היענותו לצו ה' והימנעותו מפתחה במלחמת אחים.

מינוי ירבעם למלך ישראל נעשה בידי נביא ה'. ספר מלכים מלמד אותנו שמינוי אלוקי אינו תנאי מספיק להצלחת המלך. ירבעם שמונה בידי ה' זנח את התפקיד שהועיד לו ה', ופעל מתוך החשש שיאבד את כיסאו. במעשיו הרחיק את ממלכת ישראל מעבודת ה' הראויה והעמיק את הקרע והפילוג בין ישראל ליהודה.

עניין נוסף שמלמד אותנו ספר מלכים הוא שמנהיג רשע עשוי להביא לעולם בן שיהיה מנהיג צדיק ולהפך. בכך ממחיש ספר מלכים את עקרון הבחירה החופשית של המנהיגים (וממילא של כל בני האדם). למדנו על אסא מלך יהודה, בנו של אבים שחטא ונכדו של רחבעם שחטא, שבחר בחירה שונה מזו של אביו וסבו, והוביל את העם לתהליך של חזרה לדרך ה'. הוא כרת ברית בין העם לה' ונלחם באלילות. מנגד, בעקבות פלישה של בעשא לשטח ממלכות יהודה פנה אסא לעזרתו של מלך זר כדי שיילחם בממלכת ישראל. במעשה זה חטא אסא (נציין כי בספר דברי הימים ב' ט"ז, ז'-ב' השמיע חנני הרואה דברי ביקורת מפורשים על אסא). נסכם ונאמר שכבר ביחידה זו נוכחנו במורכבות תפקיד המנהיג, בשיקולים השונים המניעים אותו, ביכולתו לבחור בחירה חופשית ובאחריות הכבדה המוטלת על כתפיו.

מלך ונביא

ביחידה זו התוודענו למספר קשרים בין מלך לנביא ואפשר להתרשם שנביאים פגשו את המלכים בצמתים מרכזיים של מלכותם ושימשו מעין מצפן המייצג את רצון ה' (ראו בהרחבה ברקע לנושאי הרוחב).

אחיה השילוני ליווה את האירוע המרכזי בתולדות ישראל - פילוג הממלכה. במפגש עם ירבעם בן נבט, עדיין בימי שלטונו של שלמה, הוא בישר לירבעם על המלכתו הצפויה על עשרת שבטי ישראל ופילוג הממלכה. בסוף ימיו של ירבעם, הוא העביר לאשתו של ירבעם בן נבט, שבאה לנביא בשל בנה החולה את בשורת הכרתת השושלת של ירבעם והעברתה למלך אחר (בעשא). בהמשך, גם בעשא, שימשיך את חטאי ירבעם, יתבשר בידי הנביא יהוא בן חנני, על הכרתתו הצפויה של בית המלוכה שהקים, כעונש על דרכו הרוחנית.

תפקיד אחר של הנביא היה לבשר למלך שהארוע ההיסטורי הוא מאת ה' ולכן אי אפשר לעצור את המהלך ההיסטורי, ובוודאי שלא באמצעות מלחמת אחים. כך שמעיה איש האלוקים פנה לרחבעם בן שלמה, בעת שביקש לצאת למלחמה על ירבעם בן נבט ולמנוע בכוח צבאי את פילוג הממלכה.